

Nr 638.

Av herr **Hjalmarson m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 251, angående forcering av vissa materielanskaffningar för försvaret m. m.

I proposition nr 251 har Kungl. Maj:t framlagt förslag om viss förstärkning av vår krigsberedskap. Inledningsvis betonar statsministern det skärpta världspolitiska läget och framhåller nödvändigheten av att ansträngningarna inriktas på sådana åtgärder som syfta till en förstärkt beredskap inför en oväntad krissituation. Vi dela helt denna uppfattning.

De i propositionen föreslagna förstärkningarna av den *materiella* beredskapen torde med mindre modifikationer — till vilka vi återkomma nedan — i stort sett motsvara vad som i nuvarande läge är möjligt och rimligt att åstadkomma. Däremot anse vi icke förslagen om den *personella* beredskapen vara tillfredsställande. Kungl. Maj:t har med undantag för den begärda ökningen av vissa anslag till frivilliga försvarsorganisationer icke ansett sig kunna biträda försvarsgrenschefernas och ÖB:s äskanden. Det är emellertid enligt vår mening av största betydelse för vårt försvar att åtminstone vissa av de av ÖB äskade förstärkningarna omedelbart genomföras.

I. Den materiella beredskapen.

1. Prioritet m. m.

Av propositionen framgår att beställningar å materiel utlagts eller väntas komma att under den närmaste tiden utläggas till mycket betydande belopp, omkring 1 330 milj. kronor, men att leveranstakten är relativt dålig. Med den leveranstakt som uppnåddes under budgetåret 1949/50 skulle mer än fyra år förflyta innan leveranserna slutförts. Möjligheterna för en forcering av materielleveranserna synas vidare inom den närmaste tiden vara relativt begränsade såväl beträffande importmateriel som, därest icke förtursrätt med stöd av förfoganderättslagen tillstyrkes, i fråga om inom landet tillverkad materiel.

I utlåtande nr 162 till 1948 års riksdag i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående vissa anslag till materielanskaffning för försvaret anförde statsutskottet rörande prioritetsrätt för försvarsleveranser bl. a. följande:

»Något generellt medgivande av prioritet för försvaret synes i nuvarande läge icke böra ifrågakomma. Ståndpunkt i prioritetsfrågan bör enligt utskottets mening tagas från fall till fall.»

Redan 1948 ansåg alltså statsutskottet att prioritet i vissa fall skulle kunna komma i fråga när det gällde försvarsleveranser. Sedan denna tid har emel-

lertid det utrikespolitiska läget i hög grad försämrats. Detta gör det synnerligen angeläget att påskynda beslutade leveranser till försvaret. Därest icke på frivillighetens väg nödvändiga leveranser till försvaret kunna komma till stånd bör enligt vår uppfattning Kungl. Maj:t med stöd av förfogandelagen bereda för försvaret oundgängliga leveranser förtursrätt.

2. Flygvapnet.

Flygvapnets effektivitet bestämmes i stor utsträckning av flygmaterielens modernitet. I nuvarande läge är det — med hänsyn icke minst till flygupp-rustningen utomlands med moderna flygplan — särskilt önskvärt att materielens förnyelse påskyndas. Detta kan ske genom ökning av den inhemska flygindustriens produktionstakt och genom anskaffning utomlands. Den utomlands pågående flygupp-rustningen begränsar emellertid möjligheterna till köp i utlandet. Även politiska skäl kunna lägga hinder i vägen för sådana köp.

Det är därför enligt vår mening nödvändigt att — som flygledningen föreslagit och ÖB tillstyrkt — omedelbara åtgärder vidtagas för att höja den inhemska flygmaterielproduktionen och sålunda motverka följderna av att i utlandet redan beställda flygplan icke levereras.

För att säkerställa forcering av den inhemska flygplansproduktionen erfordras lagerköp av viss importerad materiel. Åtgärder måste även snarast vidtagas för att tillgodose behovet av arbetskraft vid berörda industrier i Linköping och Trollhättan, främst genom tilldelning av erforderlig byggnadskvot för uppförande av bostäder.

För att genomföra forceringen fordras under budgetåret 1950/51 ett nytt beställningsbemyndigande av 13,0 milj. kronor samt en medelsanvisning på tilläggsstat av 11,5 milj. kronor. Av totalkostnaden, 13,0 milj. kronor, falla endast 2,0 milj. (för anskaffning av extra verktygssats) utom flygvapnets nuvarande kostnadsram, medan återstoden, 11 milj. kronor (för lagerköp), faller inom ramen. Merkostnaden för forceringen är således 2 milj. kronor. Denna merkostnad kan närmast betraktas som en försäkringspremie.

1948 års riksdag beslutade (prop. nr 206, jfr statsutskottets utlåtande nr 160 s. 24) att attackflottiljen F 1 skulle ombildas till nattjaktflottilj och fann det — med hänsyn till att vi då helt saknade nattjaktflyg — angeläget att denna ombildning skedde så snart lämpliga flygplan kunde levereras.

Vid denna tidpunkt bedömdes det möjligt att tillverka inhemska nattjaktflygplan först omkring år 1954. För att genomföra uppsättningen av nattjaktflyg inom rimlig tid återstod därför endast att söka anskaffa flygplan i utlandet. Den enda flygplanstyp, som då stod att få, var den engelska Mosquito (svensk beteckning J 30), som i stor utsträckning användes i det engelska nattjaktflyget under kriget. Av denna typ inköptes under åren 1948—49 — till avsevärt reducerat pris — använda, men nyöversedda flygplan till det antal, som behövs för en flottilj.

Flygplanstypen var vid anskaffningen — ehuru fullt användbar — icke helt modern. Det förutsattes därför, att den skulle ersättas efter 4 år, d. v. s.

under budgetåret 1953/54, då man räknade med att kunna få fram inhemska nattjaktflygplan. Av tekniska skäl torde det emellertid — såvitt nu kan bedömas — icke bli möjligt att leverera inhemska flygplan förrän efter ytterligare ett par år. Detta skulle medföra, att flygplan typ J 30 skulle uppnå en total livslängd av inemot dubbla den normala, såvida icke förnyelse genom utländsk anskaffning kan äga rum tidigare. En sådan livslängd är från modernitetssynpunkt icke godtagbar. Med hänsyn till den utomordentligt snabba flygtekniska utvecklingen under senare år — bl. a. tillkomsten utomlands (både i öst och väst) av snabba reaktionsdrivna bombflygplan och nattjaktflygplan — är nämligen flygplantyp J 30 redan nu omodern. Om några år torde den över huvud taget icke längre vara praktiskt användbar för sitt avsedda ändamål.

På grund av redan inträffade och befarade framtida avgångar kan man vidare räkna med att vid den tidpunkt, då ersättning genom inhemsk tillverkning skulle kunna ske, antalet flygplan typ J 30 skulle ha nedgått till ungefär hälften av flottiljens ursprungliga bestånd.

Behovet av omedelbar ersättning av flygplan typ J 30 understrykes dessutom av att under den tid, typen varit i tjänst i Sverige, vissa konstruktiva svagheter framkommit, som varit anledning till eller kunna ha bidragit till ett flertal haverier med dödlig utgång.

I propositionen (s. 16) finner departementschefen »det vara nödvändigt att flottiljen snarast möjligt tillföres nya flygplan i sådan omfattning att de krigsmässiga övningarna kunna bedrivas med modern och ur säkerhetssynpunkt fullgod materiel. Även beredskapsskäl kunna åberopas för en dylik anskaffning.» Departementschefen förordar att åtgärder redan nu vidtagas för anskaffning inom kostnadsramen av moderna nattjaktflygplan men är icke nu beredd att förorda anskaffningen utöver kostnadsramen.

Departementschefens förslag innebär, att endast något mer än hälften av de erforderliga nya flygplanen nu kan anskaffas. Detta antal är icke tillräckligt ens för att utrusta flottiljens stridande linjeförband. Någon reserv för förluster i krig samt för översyner och haverier kommer icke att finnas.

Det synes oss synnerligen angeläget att Kungl. Maj:t snarast omprövar denna fråga och därvid beaktar behovet av en snabbare komplettering av nattjaktflottiljens flygplansbestånd.

II. Den personella beredskapen.

1. Utökning av antalet reservofficerare vid armén.

För en armé är tillgången till kvalificerat befäl avgörande för arméns duglighet. I en värnpliktsarmé kan av ekonomiska skäl endast en ringa del av befälsbehovet fyllas genom fast anställd personal. Huvuddelen utgöres av och måste alltid utgöras av värnpliktiga eller reservpersonal.

Enligt regeringens kommuniké, offentliggjord i pressen den 14 september,

angående förstärkning av försvarsberedskapen hade ÖB bl. a. föreslagit ökad antagning av reservofficerare. Enligt samma kommunicé avsåg regeringen att tillmötesgå ÖB:s krav på utökning av antalet reservofficerare.

I anledning av ÖB:s förslag har chefen för armén begärt att antalet reservofficerare vid armén skall utökas. För närvarande antagas årligen 220 aspiranter (1951 tillfälligtvis 250). Denna maximering har medfört att endast cirka 50 % av hela antalet lämpliga reservofficersaspiranter kunnat anställas såsom fänrikar i reserven. En granskning av tillgänglig betygsstatistik har givit vid handen, att antalet årligen antagna fänrikar i reserven kan utökas till 350 med bibehållet kvalitetskrav. Såsom arméchefen framhållit bör denna utökning, som skulle innebära en betydande förbättring av kvaliteten hos krigsförbanden, komma till stånd. Det är emellertid även önskvärt att kunna utnyttja det goda rekryteringsmaterial, som måst avvisas åren 1948/49 och 1950. Med hänsyn till kvalitetskravet synas omkring 100 man kunna utväljas per årsklass, varför en engångsantagning av 300 reservfänrikar bör ske innevarande budgetår.

I propositionen har föredragande departementschefen förklarat att han icke vore beredd att förorda en ytterligare utökning av antalet reservofficerare utöver den som Kungl. Maj:t beslutade den 28 augusti 1950 och som innebar, att under 1951 finge anställas ytterligare 30 fänrikar i reserven utöver tidigare fastställt antal (220). Detta beslut har emellertid intet att göra med nu ifrågasatt förstärkning av försvarsberedskapen.

Departementschefen motiverar den avvisande hållningen med att här avsedd personal är utbildad till värnpliktiga officerare och sålunda alltid kan utnyttjas som plutonchefer i krigsorganisationen. Detta är riktigt och värdet av det plikttrogna, intresserade och uppoffrande frivilliga utbildningsarbete, som talrika värnpliktiga officerare underkasta sig, förtjänar förvisso att understrykas. Genom sin fredstjänstgöring vart tredje år kunna emellertid reservofficerarna bevara och förbättra sina vid kadettskolan vunna kunskaper och färdigheter på helt annat sätt än de värnpliktiga officerare, vilka endast fullgöra tre repetitionsövningar. Antagningen som reservofficer utgör också en uppmuntran och värdefull stimulans för den enskilde.

Departementschefen anför att ett bifall till förslaget skulle innebära så betydande kostnader för fredsorganisationen att det bör prövas först i samband med framtida principbeslut rörande försvarskostnaderna. Detta skäl kunna vi icke finna hållbart.

Utbildningen till reservofficerare kräver inga extra kostnader utöver utbildningen till värnpliktig officer. Kostnaderna för reservofficers antagning och utbildning kunna beräknas till för antagningsåret 700 kronor (ekiperingshjälp) samt därefter i genomsnitt 400 kronor (avlönning för tjänstgöring, traktementen och resor). Den ungefärliga kostnadsökning som föranledes av den av oss förordade utökningen av antalet reservofficerare uppgår alltså till

för budgetåret 1950/51 $300 \times 700 = 210\,000$ kronor,

för budgetåret 1951/52 $100 \times 700 + 300 \times 400 = 190\,000$ kronor.

Denna uppräknig av ifrågavarande anslag kan rimligtvis icke vara av den storleksordningen att den skulle inverka på avvägningen av kostnaderna mellan försvarsgrenarna och böra prövas först i samband med den blivande översyn av vårt försvar, vartill 1949 års försvarsutredning kan giva anledning.

2. Efterutbildning av värnpliktiga gruppchefer.

Enligt 1941 års värnpliktslag omfattar utbildningstiden för de värnpliktiga 15 månader, fördelade på en första tjänstgöring om 12 månader samt tvenne repetitionsövningar och en efterutbildningsövning, varje sådan övning omfattande 1 månad. I direktiven till 1945 års försvarskommitté uttalade en enhällig riksdag 1945 att en god utbildning vore en viktig förutsättning för att ett försvarsväsende skulle kunna fylla sin uppgift.

Dåvarande chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, uttalade i proposition nr 45 till 1945 års riksdag, i vilken han behandlar direktiven till den senare samma år tillsatta försvarsutredningen, bl. a. följande rörande utbildningstiden.

»Vissa förutsättningar måste emellertid enligt mitt förmenande vara för handen för att försvaret skall kunna fylla sitt ändamål och försvarsutgifterna över huvud taget giva ett godtagbart utbyte. En säker slutsats torde redan nu kunna dragas av krigserfarenheterna, den nämligen att god utbildning av de värnpliktiga är en nödvändig förutsättning för att ett försvarsväsende med framgång skall kunna fylla sin uppgift att avhålla en angripare eller, om detta icke lyckas, med framgång genomföra försvarsstriden. Den fortgående mekaniseringen av stridsmedlen, det ökade antalet vapen, de nya tekniska metoderna, de större krav som ställas i frågan om samverkan med andra truppdrag ha tillika med andra faktorer bidragit till att ytterligare öka anspråken på den enskilde soldaten. Även om — vilket icke i förtid synes utslutet — det är möjligt att genom olika åtgärder ernå bättre utnyttjande av värnpliktstiden, torde de tidsvinster som därigenom kunna uppkomma mer än väl uppvägas av ständigt växande behov av ytterligare utbildning. En minskning av värnpliktstiden under den som bestämdes av 1941 års riksdag och som understiger den i många länder sedan länge stadgade synes därför icke möjlig.»

Trots detta mycket kategoriska uttalande av dåvarande försvarsministern beslöt 1948 års riksdag på Kungl. Maj:ts förslag att tiden för första utbildningen, som 1947 minskats från 12 till 11 månader, skulle ytterligare förkortas med 2 månader till 9 månader. Denna förkortade första utbildningstid har genom beslut av innevarande års riksdag fastställts genom ändring i 1941 års värnpliktslag, dock att denna ändring enligt uttrycklig förklaring av chefen för försvarsdepartementet icke skall ha någon prejudicerande betydelse när det gäller att i framtiden fastställa utbildningstidens längd.

När riksdagen 1948 behandlade frågan om förkortning av de värnpliktigas första tjänstgöring till 9 månader, kunde vi icke biträda Kungl. Maj:ts för-

slag härutinnan. Ett bibehållande av den längre tiden för första tjänstgöring hade möjliggjort åtminstone något så när tillfredsställande utbildning även av värnpliktiga gruppchefer.

När 1948 års värnpliktskommitté avgivit yttrande i gruppchefsfrågan erhöll chefen för försvarsdepartementet bemyndigande den 7 oktober 1948 att tillkalla en särskild sakkunnig att inom departementet utreda frågan om gruppchefsutbildningen. Denne (herr Lindholm) avgav den 10 februari 1949 preliminärt yttrande i denna fråga men framlade icke något positivt förslag angående förlängd utbildningstid för dessa värnpliktiga.

Chefen för armén har i särskilt yttrande den 27 februari 1950 över herr Lindholms preliminära yttrande framhållit omöjligheterna att utbilda godtagbara gruppchefer på nio månader. I rapporter 1949 och 1950 angående utbildningsresultaten har chefen för armén framhållit att de värnpliktiga gruppchefernas utbildning, främst på grund av bristande tid, blivit otillräcklig. Detta omdöme gällde gruppchefer ur åldersklasser 1947 och 1948.

I skrivelse den 29 september 1950 föreslog ÖB, att kompletterande utbildning för värnpliktiga gruppchefer tillhörande åldersklasserna 1947—1949 skulle äga rum. Departementschefen har dock icke ansett sig kunna biträda ÖB:s förslag.

Vi kunna för vår del icke finna departementschefens motivering för avisandet av ÖB:s förslag till kompletterande utbildning av värnpliktiga gruppchefer bärande. Departementschefen erkänner, att gruppchefer ur 1947 och 1948 års åldersklasser »icke utbildats med de förbättrade utbildningsmetoder, som på senare tid tillämpats». Ur denna synpunkt får en kompletterande utbildning anses vara väl motiverad. Departementschefen anför att »övergången till repetitionsövningar i krigsförband har skapat förutsättningar att öka gruppchefernas användbarhet». Detta skäl är enligt vår mening icke bärande. Programmet för dessa övningar är nämligen redan nu mycket hårt pressat.

Erfarenheterna från de nu avslutade repetitionsövningarna ha enligt inhämtade upplysningar bestyrkt att värnpliktiga gruppchefer tillhörande nu ifrågakvarande årsklasser icke äro tillfredsställande utbildade. På grund härav bör i varje fall de minst utbildade gruppcheferna inkallas till efterutbildning såsom ÖB föreslagit.

Det är ännu för tidigt att bedöma resultatet av den utbildning, som värnpliktiga gruppchefer, tillhörande 1949 års åldersklass och som för närvarande fullgöra sin första tjänstgöring, genomgå. Denna fråga utredes för närvarande av den av departementschefen tillkallade särskilde sakkunnige, herr Lindholm. Vi vilja dock framhålla, att det är önskvärt — icke minst ur den enskildes synpunkt — att förslag framläggas snarast om gruppchefsutbildningens framtida utformning.

Om värnpliktiga gruppchefer skola inkallas till kompletterande utbildning kan detta enligt vår mening icke ske på det sättet att de få tillgodoräkna sig denna tjänstgöring såsom fullgjord repetitionsövning enligt värnpliktslagen

§ 27:1. Härigenom skulle nämligen förbanden under en repetitionsövning i krigsförband bli berövade sina ordinarie gruppchefer. Därigenom kommer i viss mån ändamålet med inkallande av värnpliktiga till repetitionsövningar krigsförbandsvis att bliva förfelat.

Enligt värnpliktslagen § 27:2 äger Kungl. Maj:t inkalla värnpliktiga till beredskapsövning under högst 6 månader. De militära myndigheterna synas närmast ha avsett att värnpliktiga, vilka inkallas till kompletterande gruppchefsutbildning, skulle inkallas med stöd av denna bestämmelse. Enligt vad statsrådet och chefen för försvarsdepartementet upplyste under debatt i andra kammaren, när ifrågavarande proposition remitterades till statsutskottet, ansåg han för sin del att denna paragraf icke kunde tillämpas, när det gällde att inkalla värnpliktiga till utbildning. Såsom stöd härför åberopade han den motivering som anfördes av dåvarande chefen för försvarsdepartementet i proposition till 1941 års riksdag med förslag till ny värnpliktslag. Därest sålunda Kungl. Maj:t icke äger rätt att enligt nu gällande värnpliktslag inkalla värnpliktiga till kompletterande utbildning, förutsätta vi att Kungl. Maj:t för riksdagen snarast framlägger förslag till sådana ändringar i värnpliktslagen att sådan utbildning kan anordnas.

Om tjänstgöringen för de värnpliktiga ordnas på sätt ÖB föreslagit undvikes att den enskilde inkallas mer än en gång under 1951. Vidare underlättas utbildningens organisation och förbättras dess effektivitet genom den föreslagna uppdelningen av gruppchefer tillhörande åldersklasserna 1947 och 1948. Som departementschefen framhåller har Kungl. Maj:t erhållit riksdagens bemyndigande att bestrida av beredskapsinkallelser föranledda kostnader genom överskridande av vederbörliga å riksstaten uppförda anslag.

På grund av det ovan anförda förorda vi, att värnpliktiga gruppchefer vid armén tillhörande i första hand åldersklasserna 1947 och 1948 under 1951 erhålla kompletterande utbildning enligt ÖB:s förslag under en månad samt att denna tjänstgöring ordnas på det sätt, att de värnpliktiga icke inkallas mer än en gång under detta år.

III. Kapitalbudgeten.

Beträffande kapitalbudgeten har ÖB föreslagit en ökning av den för försvaret för 1950 tillgängliga byggnadskvoten för att igångsätta befästnings- och flygfältsarbeten redan under innevarande år inom en ram av 15 à 20 milj. kronor som till större delen finnas tillgängliga. Därjämte har ÖB å tilläggsanslag för innevarande budgetår begärt ytterligare 25 milj. kronor för att påbörja befästnings- och flygfältsarbeten. För att möjliggöra detta begär ÖB en däremot svarande ökning av försvarets byggnadskvot. Enligt departementschefens uppfattning synas förutsättningar föreligga att genom extra kvottilldelning öka försvarets byggnadsvolym för år 1950 med 15 à 20 milj. kronor inklusive flygfältsbyggen. Departementschefen är icke beredd att nu förorda att å tilläggsstat anvisas ytterligare anslag för dylika arbeten. Med hänsyn till den allvarliga eftersläpningen, när det gäller befästnings- och flyg-

fältsarbeten på grund av byggnadsrestriktioner, anse vi emellertid, att det är av utomordentlig vikt att takten, när det gäller dessa mycket viktiga arbeten, avsevärt forceras. På grund härav bör riksdagen enligt vår mening anvisa ytterligare medel på kapitalbudgeten för ifrågavarande ändamål.

För täckande av de merkostnader för budgetåret 1950/51, som ett bifall till vår motion skulle föranleda, hänvisa vi till möjligheterna att göra besparingar å annat håll, t. ex. genom ett upphörande av subventioner å bomull och hudar fr. o. m. den 1 mars 1951.

På grund av det sålunda anförda få vi hemställa,

att riksdagen måtte beakta vad vi sålunda anført rörande dels prioritet för försvaret i fråga om viss materielleverans, dels anskaffning av nattjaktflygplan;

att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att under budgetåret 1950/51 beställa ytterligare materiel för att möjliggöra ökning av den svenska flygindustriens produktionstakt inom en kostnadsram av 13 milj. kronor;

att riksdagen måtte för samma ändamål på tilläggsstat för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 11,5 milj. kronor;

att riksdagen på tilläggsstat för budgetåret 1950/51 måtte under titeln Armén: Ekiperingsersättningar anvisa ett förslagsanslag på 210 000 kronor;

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte framhålla önskvärdheten av att vad i motionen anförts angående behovet av kompletterande gruppchefsutbildning beaktas; samt

att riksdagen på tilläggsstat för budgetåret 1950/51, kapitalbudgeten, beviljar ett investeringsanslag på 25 milj. kronor för påbörjande av ytterligare befästnings- och flygfältsarbeten i enlighet med av ÖB avgivet förslag.

Stockholm den 1 november 1950.

Jarl Hjalmarson.

Martin Skoglund.

Folke Kyling.

T. G. v. Seth.

E. Birke.

Ernst V. Staxäng.

Elis Håstad.